

اربعین نووی

تألیف:

امام محیی الدین ابی زکریا یحیی بن شرف نووی

۶۳۱-۶۷۶ ق

ترجمه و شرح: محمود ویسی

شیراز

انتشارات ایلاف

سرشناسه	: ویسی، محمود، ۱۳۴۲ -
عنوان قرارداد	: الاربعون حدیثا النوویه فی الاحادیث الصحیحه النبویه .شرح
عنوان و نام پدیدآور	: اربعین نووی/تالیف محیی الدین ابی زکریا یحیی بن شرف نووی
	: ترجمه و شرح محمود ویسی.
مشخصات نشر	: شیراز: ایلاف، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	: ۲۰۰ ص. ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
شابک	: ۳۰۰۰۰ ریال: 978-964-198-063-6
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: نووی، یحیی بن شرف، ۶۳۱ - ۶۷۶ ق. الاربعون حدیثا النوویه فی الاحادیث الصحیحه النبویه -- نقد و تفسیر
موضوع	: اربعینات -- قرن ۷ ق.
موضوع	: احادیث اهل سنت -- قرن ۷ ق.
شناسه افزوده	: نووی، یحیی بن شرف، ۶۳۱ - ۶۷۶ ق. الاربعون حدیثا النوویه فی الاحادیث الصحیحه النبویه .شرح
رده بندی کنگره	: ۱۴۳ BP ۱۳۸۹ ۴۰۴۲۳۷۵ الف/ن/
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۲۱۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۲۰۵۳۹۴

www.ilaf.ir

فروشگاه: شیراز: خیابان زند، جنب بانک ملی شعبه کوثر، پاساژ صاحب الزمان، تلفن: ۲۳۰۵۶۴۰
دفتر: خیابان فردوسی، نش کوجه ۱۲، ساختمان شماره ۲۰، طبقه همکف، تلفن: ۲۲۴۵۷۵۵

نام کتاب	اربعین نووی
تألیف:	امام محیی الدین ابی زکریا یحیی بن شرف نووی
ترجمه و شرح:	محمود ویسی
ویراستار:	مجید احمدی
ناشر:	ایلاف
تیراژ:	۳۰۰۰
نوبت چاپ:	اول، فروردین، ۱۳۹۰
طرح جلد:	گروه طراحی هفت
صفحه آرا:	منصور منصوری
لیتوگرافی:	پردیس
چاپ:	دنیا
صحافی:	پارس
قیمت:	۳۰۰۰ تومان

ISBN: 978-964-198-063-6

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۱۹۸-۰۶۳-۶

فهرست

- پیش‌گفتار ۷
- مقدمه‌ی امام نووی ۱۱
- حدیث اول: ارزش هر کاری به نیت آن است ۱۵
- حدیث دوم: بیان اسلام، ایمان و احسان ۲۳
- حدیث سوم: ارکان اسلام ۵۱
- حدیث چهارم: ارزش کارها به خاتمه‌ی آن‌هاست ۵۷
- حدیث پنجم: ابطال منکرات و بدعت‌ها ۶۳
- حدیث ششم: حلال و حرام واضح‌اند ۶۵
- حدیث هفتم: دینداری، نصیحت و خیرخواهی است ۷۱
- حدیث هشتم: حرمت انسان مسلمان ۷۵
- حدیث نهم: تکلیف و مسؤولیت به اندازه‌ی توانایی ۷۹
- حدیث دهم: استفاده نمودن از چیزهای حلال و گوارا ۸۳
- حدیث یازدهم: پرهیز از امور شبهه‌برانگیز ۸۷
- حدیث دوازدهم: ترک نمودن چیزهای بی‌هوده ۸۹
- حدیث سیزدهم: کمال ایمان ۹۱
- حدیث چهاردهم: حرمت خون مسلمان ۹۳
- حدیث پانزدهم: آداب اخلاقی و اجتماعی در اسلام ۹۵
- حدیث شانزدهم: پرهیز از خشم ۱۰۱
- حدیث هفدهم: رفتار انسانی ۱۰۵
- حدیث هیجدهم: خوش اخلاق بودن ۱۰۷
- حدیث نوزدهم: خدا را به یاد داشته باش ۱۰۹

- حدیث بیستم: حیا، جزء ایمان است..... ۱۱۳
- حدیث بیست و یکم: ایمان و استقامت..... ۱۱۵
- حدیث بیست و دوم: انسان با انجام دادن فرایض وارد بهشت می شود..... ۱۱۹
- حدیث بیست و سوم: شتاب کردن در انجام دادن کارهای خیر..... ۱۲۱
- حدیث بیست و چهارم: ناروا بودن ظلم..... ۱۲۷
- حدیث بیست و پنجم: راههای صدقه..... ۱۳۵
- حدیث بیست و ششم: برقراری صلح میان مردم و فضیلت کارهای خوب..... ۱۳۹
- حدیث بیست و هفتم: نشانه‌های نیکی و گناه..... ۱۴۳
- حدیث بیست و هشتم: پایبندی به سنت..... ۱۴۷
- حدیث بیست و نهم: اعمالی برای ورود به بهشت..... ۱۵۱
- حدیث سی‌ام: حقوق خداوند..... ۱۵۵
- حدیث سی و یکم: زهد واقعی..... ۱۵۷
- حدیث سی و دوم: نیاید به خود و دیگران آسیب رساند..... ۱۶۱
- حدیث سی و سوم: شیوهی اثبات دعوا..... ۱۶۳
- حدیث سی و چهارم: تغییر منکر..... ۱۶۵
- حدیث سی و پنجم: حقوق مسلمانان بر یکدیگر..... ۱۶۹
- حدیث سی و ششم: آسان‌گیری بر تنگدستان، پوشاندن عیوب و خواندن قرآن
به صورت دسته‌جمعی..... ۱۷۵
- حدیث سی و هفتم: فضل و رحمت خداوند..... ۱۸۱
- حدیث سی و هشتم: عبادت، وسیله‌ی نزدیکی و محبت به خداوند است..... ۱۸۳
- حدیث سی و نهم: اجبار، فراموشی و اشتباه..... ۱۸۷
- حدیث چهارم: رهگذری بیگانه در صحنه‌ی زندگی..... ۱۸۹
- حدیث چهل و یکم: نشانه‌ی ایمان..... ۱۹۳
- حدیث چهل و دوم: وسعت مغفرت خداوند..... ۱۹۵

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين وصلى الله وسلم وبارك على سيدنا محمد وعلى آله
وصحبه أجمعين وأما بعد:

پیش گفتار

با طلب توفیق از خداوند قادر ذوالجلال شرحی مختصر بر متن کتاب اربعین نووی تألیف امام نووی را تقدیم می‌کنیم، باشد که بتوانیم نکات مفیدی را بر سایر شرح‌ها بیفزاییم. در آغاز لازم است با مؤلف این کتاب و علت شرح آن آشنا شویم. امام نووی یکی از مجتهدین برجسته در مذهب امام شافعی است که در علوم و فنون مختلف ید طولایی دارد و توانسته است در عمر اندک چهل و پنج ساله‌ی خود منشأ حیرات و برکات فراوانی برای جهان اسلام باشد.

در زمینه‌ی استفاده از منبع دوم از منابع تشریع، یعنی احادیث رسول الله ﷺ ایشان چهل و دو حدیث را که بیش‌تر از صحیحین بخاری و مسلم هستند برگزیده‌اند، طوری که بتواند خلاصه و چکیده‌ای از محتوای دین اسلام باشد. بعضی از این احادیث در زمینه‌ی اصول دین و بعضی از آن‌ها در رابطه با فروع دین مانند نماز، روزه، جهاد، زهد و آداب مختلف اجتماعی و اخلاقی می‌باشند. به همین سبب کاری را که ایشان انجام داده‌اند اگر چه شاید بعضی از احادیث از جهت سند حدیث و روایانی که آن را روایت کرده‌اند قوی نباشند اما به طور کلی اربعین نووی از شهرتی جهانی برخوردار شده است و انگیزه‌های مبارکی را که مؤلف این کتاب داشته است بنده را بر آن داشت که به شرحی مختصر از این احادیث در حد وسع خود پردازم.

آشنایی با امام نووی

ایشان در یکی از روستاهای نزدیک سوریه به نام "نوی" در ماه محرم سال ۶۳۱ هجری قمری به دنیا آمد و تحت تربیت پدر و مادری صالح قرار گرفت.

هنوز به سن بلوغ نرسیده بود که حافظ کل قرآن شد و بسیاری از کتاب‌های فقهی را در محضر اساتید آن زمان تلمذ نمود.

وقتی که پدرش متوجه نبوغ و حافظه‌ی فوق‌العاده‌ی او شد وی را به ادامه‌ی تحصیل تشویق کرد و روانه‌ی دمشق ساخت، چرا که در آن زمان دمشق جایگاه علم و علما بود. امام نووی برای تکمیل تحصیلات خود در مدرسه‌ی دارالحديث شروع به فراگیری علوم حدیث کرد. در سال ۶۴۹ هجری قمری تحصیلات خود را به پایان برد و شیخ و استاد این مدرسه شد.

دو بار به حج رفت. قدس و الخلیل را از نزدیک زیارت کرد و در سال ۶۷۶ به "نوی" زادگاهش برگشت. در آن‌جا مریض شد و در ۲۴ رجب در سن ۴۵ سالگی وفات یافت.

عمرش اگر چه اندک اما پربرکت بود، چون شب‌ها و روزهایش مملو از کوشش و تلاش در مسیر آموختن تفسیر علوم و معارف دینی و اخلاقی بود و به تدریس و تألیف اشتغال داشت و هرگز از لذت علم خستگی به او روی نیاورد و حاضر شد از همه چیز حتی از ازدواج هم صرف نظر کند تا قله‌های درک و فهم مسایل دینی یکی پس از دیگری فتح کند. با توجه به حجم این جهاد و تلاش و کوشش که داشته است، شاید فرصتی برای ازدواج نمودن پیدا نکرده باشد.

او کتاب‌های ارزشمندی را به جامعه‌ی اسلامی تقدیم کرده که از مهم‌ترینشان "شرح صحیح مسلم"، "ریاض الصالحین"، "الأذکار"، "تهذیب الأسماء و اللغات" و "کتاب منهج" در فقه امام شافعی می‌باشد. با وجود این علم فراوان، امام نووی صاحب اخلاقی برجسته و کریمانه و اعمال صالح فراوان بودند. الگویی ارزنده برای عالمی عامل در زهد و ورع و تقوا بود و نمونه‌ای برای عالمی ناصح و با شجاعت و اخلاص در باب امر به معروف و نهی از منکر به شمار می‌رفت.

در مقدمه‌ی اربعین نووی انگیزه‌اش را از انتخاب این چهل حدیث بیان کرده که گویا روایتی بوده است از علی بن ابی‌طالب، عبدالله بن مسعود، معاذ

بن جبل، ابن عمر، ابن عباس، انس ابن مالک، ابوهریره، ابوسعید خدری رضی الله عنهم که این مجموعه از اصحاب از طرق مختلف و از روایات متنوع نقل کرده‌اند که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: (مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا فِي أَمْرِ دِينِهَا، بَعَثَهُ اللَّهُ فِي زُمْرَةِ الْفُقَهَاءِ وَالْعُلَمَاءِ): «هر کسی بر امت من چهل حدیث را از امور و مسایل دینی حفظ و بیان کند، خداوند در روز قیامت او را در صف و زمره‌ی علما و فقها حشر خواهد کرد.»

به روایات دیگری که در تتمه‌ی این حدیث آمده است ابوالدرداء می‌گوید که پیامبر صلی الله علیه و آله در انتهای حدیث فرموده است: (... وَ كُنْتُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَافِعًا وَ شَهِيدًا): «من در روز قیامت شافع و گواه بر اعمال چنین کسی خواهم بود.» ابن مسعود در روایت دیگری در تتمه‌ی این حدیث می‌فرماید: (قِيلَ لَهُ: اذْخُلْ مِنْ أَيِّ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ شِئْتَ). به فردی که چنین همتی را در حفظ این احادیث و عمل به محتوای آن‌ها به کار می‌گیرد، گفته می‌شود: «از هر دری از درهای بهشت که می‌خواهی وارد شو.»

اگرچه حافظان حدیث بر این باورند که این حدیث ضعیف است، امام نووی می‌فرماید: «من بعد از شنیدن این حدیث با خداوند راز و نیاز و استخاره کردم، و از او در خلوت خواستم که مرا در جمع‌آوری چهل حدیث یاری فرماید تا بتوانم آن را به عنوان اربعینی داشته باشم و در عین حال علما اجازه داده‌اند که در باب فضائل اعمال می‌توان به احادیث ضعیف عمل کرد، با وجود این من استناد تنها بر این حدیث نیست، چرا که حدیث ضعیف است، بلکه بر قول پیامبر خدا صلی الله علیه و آله اعتماد کردم که در حدیث صحیح فرمود: "آن چیزی را که حاضرین شما می‌شنوند، به آن کسانی که غایب هستند برسانند." و در حدیث دیگری فرمود: "خداوند خوش‌حال می‌کند فردی را که حرف‌های من را بشنود و درک کند و در نهایت به دیگران انتقال دهد."

من این چهل حدیث را از مهم‌ترین احادیث انتخاب کرده‌ام، طوری که هر کدام از آن‌ها بیان‌کننده‌ی رکن و ستونی از دین است. بعضی از علما این احادیث را محور اسلام دانسته‌اند؛ بعضی دیگر این احادیث را نصف یا ثلث اسلام برشمرده‌اند، و من کوشیده‌ام که این احادیث را از میان احادیث صحیح انتخاب کنم. بیش‌تر این احادیث را از صحیح مسلم و بخاری برگزیده‌ام تا افرادی که می‌خواهند به شکلی با خلاصه‌ای از احادیث پیامبر ﷺ آشنا شوند به این کتاب مراجعه کنند و خلاصه و چکیده‌ای از احادیث پیامبر ﷺ را در مسایل مختلف دینی، اجتماعی، دنیا و آخرت فرا گیرند.»

در پایان این مقدمه می‌فرماید: «من به خدا اعتماد کرده‌ام و توفیق را تنها از او خواسته‌ام.»

در واقع این توفیق هم نصیبش شده است، و ما هم شاهد این توفیقات ربانی به نسبت امام نووی هستیم، چرا که بعد از گذشت هشت قرن می‌بینیم که هم اکنون در مدارس و محافل علمی این کتاب شرح می‌شود و شرح‌های متعددی بر اربعین نووی به رشته‌ی تحریر در آمده است.

از خداوند متعال می‌طلبیم که ما را در فهم دقیق احادیث پیامبر ﷺ به صورت عام و این احادیث به صورت خاص یاری فرماید و بعد از فهم دقیق، توفیق عمل کردن به آن‌ها و پیوستن به صف رستگاران و عاملین به کتاب و سنت را رفیق ما گرداند.

مقدمه‌ی امام نووی

سپاس خداوندی را که پروردگار جهانیان، برپادارنده‌ی آسمان و زمین و مدبّر همه‌ی مخلوقات است. هم اوست که پیامبران - صلوات الله و سلامه علیهم - را برای انسان‌های مکلف و مسؤول برانگیخته، تا راهنمای آنان شوند و با دلایل قطعی و برهان‌های آشکار و روشن، دین حق را تبیین نمایند. او را به خاطر همه‌ی نعمت‌هایش می‌ستایم و مزید لطف و کرم او را مسألت داریم.

شهادت می‌دهم که معبودی جز خداوند یگانه، قهار، کریم و آمرزنده وجود ندارد. همچنین شهادت می‌دهم که سرور ما حضرت محمد ﷺ، بنده و پیامبر و خلیل و محبوب خدا، برترین مخلوقات است، که به وسیله‌ی قرآن کریم گرامی داشته شده است، کتابی که با گذشت زمان، معجزه‌ی جاویدان و همیشگی خداوند به شمار می‌رود. خداوند همچنین پیامبرش را با سستی گرامی داشته که برای حق‌جویان و هدایت‌خواهان، روشنگر و راهنماست، و سخنان جامع و پرمعنا و دین آسان و با سماحت را به ایشان ارزانی داشته است. درود و سلام خداوند بر او و دیگر پیامبران و نیکان باد!

باری از علی بن ابی‌طالب، عبدالله بن مسعود، معاذ بن جبل، ابوالدرداء، ابن عمر، ابن عباس، انس بن مالک، ابوهریره، و ابوسعید خدری رضی الله عنهم از طرق مختلف و اسناد گوناگون روایت شده که پیامبر خدا ﷺ فرموده است: (مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا فِي أَمْرِ دِينِهَا، بَعَثَهُ اللَّهُ فِي زُمْرَةِ الْفُقَهَاءِ وَالْعُلَمَاءِ) وَفِي رِوَايَةٍ: (بَعَثَهُ اللَّهُ فَيَقِيهَا عَالِمًا) وَفِي رِوَايَةِ أَبِي الدَّرْدَاءِ: (وَكُنْتُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَافِعًا وَشَهِيدًا) وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ مَسْعُودٍ: (قِيلَ لَهُ: أُدْخِلْ مِنْ أَيِّ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ شِئْتَ) وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ عَمْرٍ (كُتِبَ فِي زُمْرَةِ الْعُلَمَاءِ، وَخُشِرَ فِي زُمْرَةِ الشُّهَدَاءِ):

«کسی که چهل حدیث در رابطه با مسایل دینی اتمم، حفظ نماید، خداوند در روز قیامت او را در زمره‌ی علما و فقها بر می‌انگیزاند.» روایت دیگری هست: «خداوند او را به عنوان فقیه و عالم مبعوث می‌نماید.» و در روایت ابوالدرداء آمده است: «در روز قیامت من سفارش‌کننده و شاهد او می‌شوم.» باز در روایت ابن‌مسعود آمده است که: «به او گفته می‌شود: از هر کدام از درهای بهشت که می‌خواهی، داخل شو.» در روایت ابن عمر آمده است: «در زمره‌ی فقها ثبت می‌گردد و در گروه شهیدان محشور می‌شود.»

اما همه‌ی حافظان حدیث در این مورد اتفاق نظر دارند که این حدیث، هر چند دارای اسناد فراوان است، اما ضعیف می‌باشد. علما در این خصوص کتاب‌های بی‌شماری تألیف کرده‌اند. نخستین کسی که در این زمینه اقدام به تألیف نموده، تاج‌الاطلاع و آگاهی من، عبدالله بن مبارک است. پس از او عالم ربانی محمد بن اسلم طوسی و پس از او به ترتیب حسن بن سفیان نسائی، ابوبکر آجری، ابوبکر محمد بن ابراهیم اصفهانی، دار قطنی، حاکم، ابونعیم، ابوعبدالرحمن سلمی، ابوسعید مالینی، ابوعثمان صابونی، عبدالله بن محمد انصاری، ابوبکر بیهقی و افراد بی‌شمار دیگری از پیشینیان و پسینیان می‌باشند. با هدف اقتدا به این پیشوایان بزرگوار و حافظان اسلام برای گردآوری چهل حدیث، استخاره نمودم. ناگفته نماند که عمل به حدیث ضعیف در باب فضائل به اتفاق علما جایز است. با این وصف، استناد تنها به این حدیث بوده است؛ بلکه این جمله مختصر بوده، که بخشی از یک حدیث صحیح است که می‌فرماید: (فَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ مِنْكُمُ الْغَائِبَ): «باید حاضران به غائبان پیام را ابلاغ کنند.» و نیز این فرموده‌ی پیامبر که: (نَضَرَ اللَّهُ امْرَأًا سَمِعَ مَقَالَتِي فَوَعَاَهَا فَأَذَاهَا كَمَا سَمِعَهَا): «خداوند شخصی را شاداب کند که سخنم را شنید، سپس آن را حفظ نمود و آن‌گاه همان‌طور که آن را شنیده بود به دیگران رساند.»

باری، برخی از علما در باب اصول دین، برخی دیگر در باب فروع دین، بعضی دیگر در مورد جهاد، عده‌ای دیگر در رابطه با زهد، برخی در خصوص آداب و

عده‌ای نیز در زمینه‌ی خطبه‌ها، چهل حدیث گردآوری نموده‌اند. بذیهی است که کلیه‌ی این موارد اهدافی نیکو و مقاصدی ارزشمند هستند. اما من بهتر دیدم، چهل حدیث در رابطه با موضوعاتی مهم‌تر گردآوری نمایم، که مشتمل بر کلیه‌ی مطالب مجموعه‌های پیشین باشد. به گونه‌ای که هر یک از احادیث آن، قاعده‌ای از قواعد اسلام محسوب شود. علماً در مورد برخی از این احادیث گفته‌اند که مدار اسلام بر آن قرار دارد، یا نصف و یا یک سوم اسلام محسوب می‌گردد و ...

در گردآوری این مجموعه، متعهد شده‌ام که احادیث آن صحیح باشند. به طوری که اکثر آن‌ها در صحیح بخاری و مسلم آمده‌اند. این احادیث را بدون سند ذکر می‌کنم تا حفظ نمودن آن‌ها آسان و استفاده و بهره‌برداری از آن‌ها عمومی‌تر باشد.

هرکسی که طالب آخرت نیکوست، سزاوار است که این احادیث را بداند، چون شامل مطالب مهم و اساسی هستند و به کلیه‌ی امور عبادی می‌پردازند. این نکته برای کسی که بیندیشد و تدبیر نماید، کاملاً آشکار است. تکیه‌گاه و پناه‌گاهم تنها خداوند است و خود را به او سپرده‌ام. حمد و سپاس تنها از آن اوست؛ نعمت‌ها نیز از جانب او هستند، و توفیقات و مصون ماندن از گناه با مدد او امکان‌پذیر است.